

ТРАНСКОРДОННА КОНВЕРГЕНЦІЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

УДК 339.9

DOI: 10.37332/2309-1533.2021.7-8.1

JEL Classification: F2, F13, F15, F63

Іващук І.О.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри міжнародної економіки
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль,
Запукхляк В.З.,
канд. екон. наук,
Ксенжук О.С.,
канд. екон. наук

РОЛЬ РЕСУРСІВ У ПОВЕДІНЦІ СИРОВИННИХ ЕКОНОМІК В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Ivashchuk I.O.,
*dr.sc.(econ.), professor, professor at the department
of international economics
West Ukrainian National University,
Ternopil,
Zapukhliak V.Z.,
cand.sc.(econ),
Ksenzhuik O.S.,
cand.sc.(econ)*

THE ROLE OF RESOURCES IN THE BEHAVIOUR OF COMMODITY ECONOMIES IN THE CONTEXT OF GLOBAL INTEGRATION

Постановка проблеми. Кожна епоха вносить свої корективи у формування глобальної економіки та породжує нові тенденції у розвитку міжнародних відносин, які доповнюються непрогнозованими факторами, ставлячи під сумнів здобуті десятиліттями ефективні практики міжнародного співробітництва. Так, такими процесами на початку XXI ст. виявилися глобалізація та регіональна інтеграція. Оцінюючи важливість цих процесів з позицій отриманого досвіду, зазначимо, що вони були об'єктивною необхідністю на той час, коли відбувалося їх ототожнення із процвітанням, добробутом та економічним зростанням. Мова йде про середину та другу половину XX ст. Протистояння між країнами та напруга на світових ринках була настільки сильною, що країни не мали іншого варіанту як об'єднуватися. Процеси регіональної економічної інтеграції вже через багато десятиліть показали, що набуття учасниками економічної сили в межах об'єднання може призвести до його наступного виходу, разом з тим, використовуючи різні форми регіональної економічної інтеграції країни на певних етапах досягали поставлених цілей: зменшення або відміна мита, спрощення умов торгівлі, вільний рух капіталу, товарів та робочої сили та ін.

Глобальна інтеграція докорінно змінила економічну активність країн і функціонування ринків. Д. Лук'яненко пропонує розглядати глобальну інтеграцію на двох рівнях – макро- та мікрорівні, відтак глобальна інтеграція охоплює національні економіки, які через процеси регіоналізації можуть входити у світові регіональні економічні блоки, транснаціональні корпорації (через процеси злиття і поглинання, диверсифікацію діяльності формуються глобальні корпорації), міжнародні ринки, які трансформуються у глобальні [1, с. 27, 125].

Разом з тим, вразливість регіональних об'єднань поглибилася в останні два десятиліття, коли національні економіки почали ставати активними гравцями на світових ринках. Країни, особливо ті, що володіють ресурсами, навчилися самостійно просуватися на ринки, правда, обираючи сировинні стратегії, а не довгострокові, спрямовані на розвиток. Щодо такого підходу, то в наукових дослідженнях є достатньо пояснень такому явищу, адже, як правило, ці країни мають слабо розвинену або ж корумповану судову й правоохоронну системи, непослідовність реформ та непрозорість дій уряду, структурні дисбаланси в економіці. Тому при найменших кризах сировинноорієнтовані країни стають вразливими, а забезпечення економічного зростання залежить від низки чинників [2]. Відтак, змушені швидко реагувати на виклики, будучи гравцями на світових ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними та практичними питаннями ролі ресурсів у сировинних економіках розглянуто в дослідженнях багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких слід відзначити таких вчених, як: Р. Алієв [3], О. Булатова [4], В. Козюк [5], В. М. Корден та Дж. П. Нірі [6], П. Кругман [7], Д. Лук'яненко [1], Н. Резнікова [2], А. Філіпенко [8], О. Швиданенко [9], Й. Шумпетер [10]. Питання глобальної інтеграції у своїх працях розглядали А. Гідденс [11], Дж. Стігліц [12], Н. Кравчук [13], А. Крисоватий [14], З. Луцишин [15], Є. Савельєв [14], О. Сохацька [16], Е. Тоффлер [17], С. Юрій [18], С. Хантінгтон [19].

Однак, потребують подальшого дослідження деякі питання ролі та значення ресурсів у поведінці сировинних економік в умовах глобальної інтеграції країн, зокрема вплив «голландської хвороби» та «ресурсного прокляття».

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення теоретичних концепцій дослідження сировинних економік, які пояснюють взаємозалежність володіння країнами ресурсами та економічного зростання, та обґрунтування ролі ресурсів для сировинних економік в процесі глобальної інтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси глобалізації визначили вектор розвитку світового ринку товарів і послуг, національних економік, транснаціональних компаній, сприяли інтернаціоналізації виробництва, конвергенції фінансових ринків і формуванню глобальних ланцюгів доданої вартості.

У 2020 році світова економіка та міжнародна торгівля зіштовхнулися з безпрецедентним до цього часу екзогенним шоком, коли одночасно спрацювали різні негативні чинники (кризові явища, ринкові чинники, галузеві тенденції та конкурентні стратегії, пандемія COVID-19), дія яких в сукупності мала руйнуючий та деструктивний характер. З огляду на існуючу ситуацію, країни сповільнили економічну активність, самі накладають серйозні обмеження на транскордонний потік товарів, послуг та робочої сили. Торговельні війни, уповільнення світової економіки та зростання глобального протекціонізму, у тому числі через запровадження односторонніх обмежень, призвели до різкого уповільнення зростання світової торгівлі. Темп приросту світової торгівлі зменшився з 3,7% у 2018 р. до 0,9% у 2019 р., при цьому прогнозувалося, що збитки за основними макроекономічними показниками будуть більші, ніж це було під час глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. [20].

Не залишилися поза впливом цих процесів і економіки, які прийнято вважати сировинними. Наявність рентних доходів як одного з ключових факторів економічного розвитку країни зумовило необхідність виникнення поняття, що відображає характер національної моделі. З часу існування сировинної економіки, саме поняття мало різні інтерпретації. Спочатку використовувався термін «рентний капіталізм», який був значно вужчим та відображав специфіку стану економічного розвитку країн-експортерів нафти, а також мав здебільшого негативне забарвлення з точки зору теорії економічного зростання [21].

У середині ХХ ст. було ідентифіковано характеристики, які визначали належність економіки до сировинної: частка нафтопродуктів у експорті становить понад 50%; суб'єкти рентних відносин – «рантьє, що функціонують за рахунок нафтової ренти та спекуляцій нафтодоларами, що обмежують свої інвестиції на користь накопичення предметів розкоші»; відсутність розвиненої обробної промисловості. Згодом спостерігалось розширення сфери застосування поняття до країн, багатих на невідтворювані природні ресурси в цілому, при цьому країни-експортери продовжили займати особливе місце серед сировинних економік [22].

Історія економічного розвитку різних країн показала, що наявність багатства природних ресурсів може бути й основою для якісної трансформації економічної системи, виступати каталізатором прискореного розвитку. Практика дозволяє у приклад навести такі країни, як США, Канаду, Австралію, Норвегію, Нову Зеландію, Кувейт, Бахрейн та інші, які, володіючи чималими ресурсами, досягли високих показників соціально-економічного розвитку.

Це створило певні складності у дослідженні розуміння сировинної економіки і підтвердило необхідність врахування додаткових факторів впливу, які обумовлені існуючою в країні системою управління соціально-економічними процесами та пріоритетами державної економічної політики. Також неоднозначність трактування можна пояснити відмінностями методологічних підходів до

дослідження зазначеної категорії. Наприклад, у межах неокласичного підходу, як рентоутворюючий чинник виступає зовнішньоекономічне становище країни, її позиції у міжнародному розподілі факторів виробництва, тобто сировинний експорт. Своєю чергою, неінституціональний підхід визначає роль інститутів у формуванні рентної економіки, тоді як зовнішньоекономічна складова не є обов'язковим фактором.

Найпоширенішими теоретичними концепціями для дослідження сировинних економік є «голландська хвороба» і «ресурсне прокляття». Розгляд даних концепцій дозволяє отримати більш повне уявлення про взаємозв'язки, що виникають у світовому господарстві та галузевому рівні з урахуванням зовнішніх загроз та внутрішніх викликів.

Переважає експорту сировини дає країні вигоди (перш за все фінансові) у короткостроковій перспективі, проте на середньостроковий та довгостроковий періоди, цілком ймовірно, переважатимуть негативні наслідки. Не можна стверджувати, що ці наслідки з'являться раптово, вони лише поглиблюються, тому що на перших етапах фінансові вигоди не дозволятимуть реально оцінити усі виклики та загрози. Так звана «голландська хвороба» проявилася в кінці 50-х рр. ХХ ст. в Голландії і була пов'язана із інтенсивним експортом газу, що спричинило негативні наслідки для національної економіки. При настанні «голландської хвороби» випереджаючими темпами розвивається видобувна галузь. Разом з тим, це потребує значних фінансових вкладень, якщо тільки ставити за мету модернізацію і технічне оснащення галузі, тому варіантів два – або держава бере ці процеси під свій контроль та виступає головним інвестором, або ж надає доступ до внутрішнього ринку іноземним інвесторам, створюючи сприятливий інвестиційний клімат (але у цьому випадку держава або запроваджує прозорий механізм регулювання інвестиційної діяльності, або ж втрачає контроль, допускаючи інвесторів у стратегічно важливі для неї з позицій конкурентоспроможності сектори економіки та підприємства). Тобто, розширення внутрішнього видобутку сировини обов'язково супроводжується чинниками фінансового характеру, потребує налагодження (а в деяких країнах – побудови) логістичної системи, збільшення інфраструктурних можливостей. Володіючи достатніми покладами природних ресурсів, країни приймають рішення: або посилити свою експорту сировинну орієнтацію, або ж переглянути структуру експорту.

Розширення експорту сировини можливе або із використанням ринкових механізмів, як це відбувається в економічно розвинених країнах світу, або із використанням директивних методів, як це відбулося в Нігерії. Нігерія пережила «голландську хворобу», коли доходи від експорту нафти сформували близько 70% доходів бюджету країни. Разом з тим, не усі країни, які володіють природними ресурсами, «хворіють» на цю хворобу, наприклад, Ботсвана, незважаючи на перші позиції у світовому видобутку алмазів, змогла уникнути «голландської хвороби», хоча окремі її елементи все-таки простежуються в економічній політиці, а експорт не є достатньо диверсифікованим [23]. Ще одним негативним чинником надмірної орієнтації країни на експорт сировини вважаємо її залежність від зміни цін на світових ринках.

Феномен «голландської хвороби» пов'язують із коливаннями валютного курсу та значним надходженням валютної виручки в країну, викликане збільшенням експорту сировини. І вирішення цієї проблеми залежить від моделі економічної політики, яку обере держава для нейтралізації дії негативних чинників, які виникають внаслідок сировинної деформації структури економіки та експорту.

Недооцінюючи загрози для національної економіки через надмірну сировинну орієнтацію, країни можуть обмежувати розвиток обробних виробництв. Враховуючи привабливість видобутку сировини, такі процеси можуть спровокувати падіння конкурентоспроможності на світових ринках, переорієнтовуючи ресурси (фінансові і виробничі) у видобувну галузь, посилюючи її залежність від кон'юнктури світових ринків. Приклади країн, зокрема, Латинської Америки, Росії, Нігерії, азійських країн, підтверджують, що волатильність цін на світових ринках сировини може стати одним із важливих чинників розвитку глибокої системної економічної кризи.

Дослідники по-різному оцінюють наслідки «голландської хвороби», але основні з них можна сформулювати наступним чином:

1) посилення диференціації доходів населення, яка поглиблюється внаслідок швидкого зростання рентних доходів у власників компаній, що здійснюють видобуток сировини, причому відбувається це на фоні зростання безробіття в інших секторах економіки, що у підсумку породжує проблему вилучення і перерозподілу виникає ренти;

2) посилення територіальних диспропорцій в країні, що поглиблює існуючі асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів, поділяючи їх на ті, де здійснюється видобуток (а це, як правило, сільські місцевості), подальша переробка та продаж, та ті, де немає родовищ та відповідної інфраструктури;

3) зниження макроекономічної стабільності, внаслідок зростання залежності національної економіки від кон'юнктури світових ринків сировини і стану платіжного балансу.

Відмінності між країнами, які володіють покладами природних ресурсів, полягає у ступені їх використання як детермінант економічного зростання та розвитку. Саме з таким напрямом

сировинної орієнтації економіки пов'язане «ресурсне прокляття» («Resource Curse»), яке ще називають «парадоксом достатку» («Paradox of Plenty»). Цей феномен було вперше розглянуто в 1993 році Р. М. Ауті [24] в дослідженні, присвяченому вивченню динаміки ВВП залежно від зміни цін на мінеральні ресурси, в результаті якого дослідник прийшов до висновку, що країни, які володіють ресурсним потенціалом, значно відстають від інших країн за темпами економічного розвитку. Ця праця дала поштовх іншим науковим розвідкам, предметом яких стало виявлення взаємозв'язків між володінням країнами ресурсами та показниками їхнього соціально-економічного розвитку.

У дослідженнях зустрічаємо різне змістовне наповнення терміну «ресурсне прокляття». Але спільним є те, що його розглядають як явище в економіці, внаслідок якого країна, що володіє значними природними ресурсами, є менш економічно розвиненою, порівняно з країнами, що володіють невеликими їх запасами. У вузькому сенсі під «ресурсним прокляттям» М. Даувін та Д. Гуррієро спрощено розглядають цей феномен, стверджуючи, що він відображає «негативний вплив структури економіки на темпи економічного зростання», та вводять поняття «м'якого ресурсного прокляття» [25]. Разом з тим, дослідники на основі аналізу приходять до висновку, що сильні інституції залишаються вагомим фактором економічного розвитку, які трансформують наявність природних ресурсів у забезпечення добробуту населення. Саме тому країни, володіючи природними ресурсами, обирають різні шляхи розвитку.

Водночас, не всі дослідники визнають обґрунтованість концепції «ресурсного прокляття». Так, наприклад, Е. Дьюрігбо на основі порівняльного аналізу країн, що розвиваються, за 1950–2000 рр. робить висновок про наявність переваги в темпах економічного зростання у ресурсно-надлишкових країн, ставлячи під сумнів прояви «ресурсного прокляття». За підсумками детального аналізу колоніальної і пост-колоніальної історії країн, що розвиваються, зроблено висновок про наявність у країн «третього світу» «прокляття залежності від «сильних світу цього» і «триразовому проклятті інститутів», пов'язаному з економічною відсталістю переважної кількості країн і територій світу, нерівноправністю в рамках сформованого світового економічного порядку» [26]. Тому серед науковців формується і протилежна думка, що теорії «голландської хвороби» та «ресурсного прокляття» є занадто перебільшеними, бо є економічно розвинені країни, які володіють природними ресурсами, серед світових лідерів у видобутку (наприклад, Австралія, США), однак це не є перешкодою для забезпечення їхнього економічного зростання, що пояснюється ефективністю державної економічної політики.

Прояви «ресурсного прокляття» у країнах, що є ресурсоорієнтованими, та сповільнення темпів економічного зростання М. Ленгтон пояснює поєднанням технологічного та інституційного «прокляття», тому дослідниця відзначає необхідність формування ефективних інститутів промислової політики для їх подолання [27].

Серед причин, які наводяться в наукових дослідженнях щодо обґрунтування феномену «ресурсного прокляття» в країнах, економіка яких характеризується сировинним експортом, виокремимо наступні:

1) деструктивний вплив «голландської хвороби» на економіку та зростання негативного впливу на несировинний сектор в умовах зростання цін на експортовану сировину і зміцнення реального курсу національної валюти;

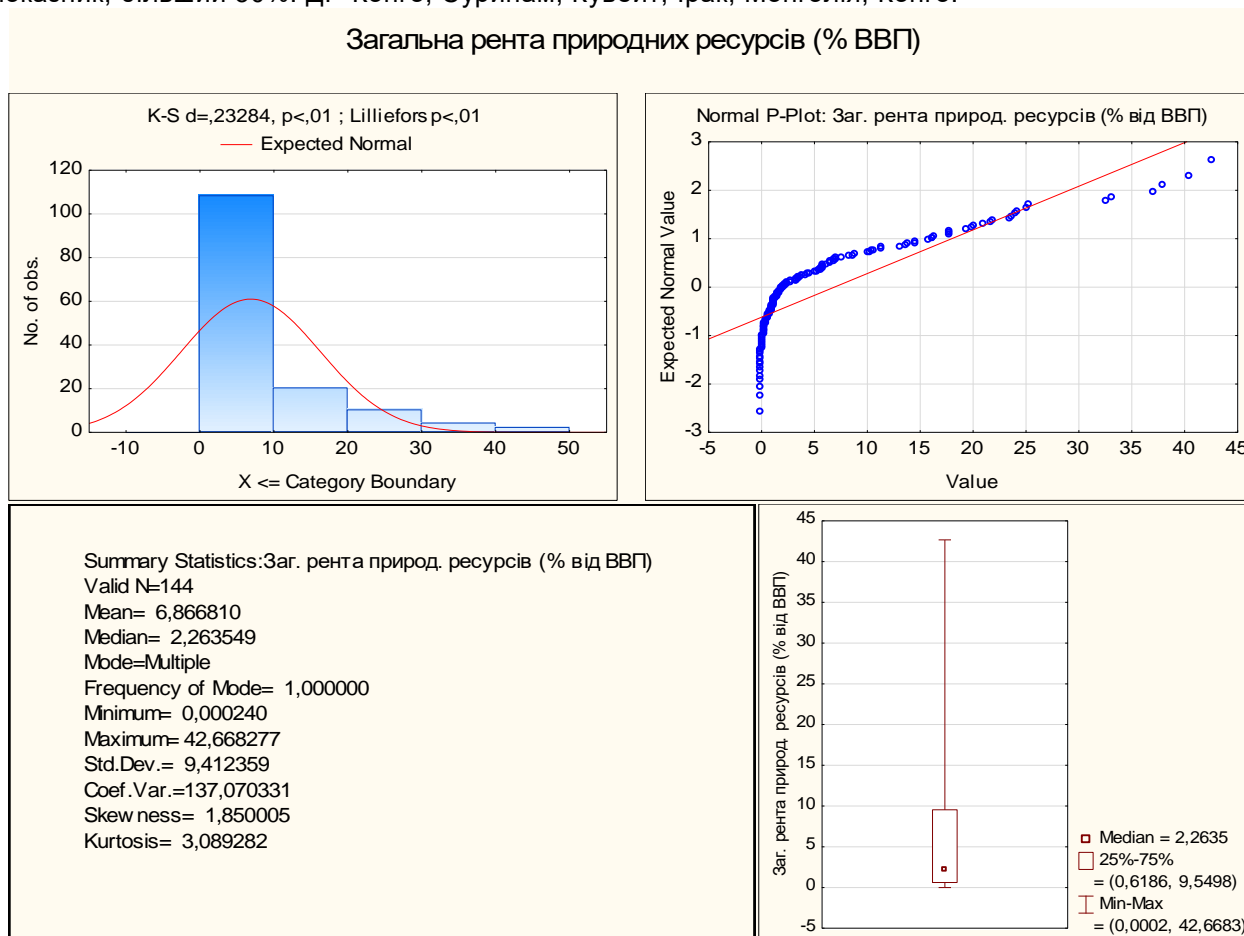
2) висока залежність національної економіки на цінові зміни на світовому ринку сировини, яка експортується, що в умовах високої волатильності ринку робить її надзвичайно вразливою від зовнішніх шоків;

3) недосконалість державної політики в частині регулювання обігу сировини, в тому числі, й торгівлі;

4) слабкість інституційного базису, що супроводжується корупційними діями, бюрократичними бар'єрами, зростанням тіньового сектору (у цьому контексті дослідники вказують на існування залежності між видобутком ресурсів та корумпованістю в країні, яка лише поглиблює існуючі проблеми та загострює питання «ресурсного прокляття», тому залежить від якості демократичних інститутів [28]).

«Ресурсне прокляття» пояснюють рентними доходами, отримання яких значно легше, порівняно з іншими доходами, їхня цінність для власника є не значною, тому рентні доходи не стимулюють розвиток національної економіки, а перешкоджають йому. Р. Бейтс та П. Кольєр [29] стверджують, що найбільш ймовірним воно є для корисних копалин, які не тільки створюють високу вартість, але і мають низькі витрати щодо зберігання і транспортування, їх відносно нескладно продати. Контроль над такими ресурсами породжує численні конфлікти, навіть доходить до збройних сутичок, причому значна його частина перебуває в тіні. Разом з тим, автори іншого дослідження відзначають, що, оцінюючи поведінку країн-експортерів, варто розглядати не лише зовнішні чинники, міжнародні економічні ризики, стан товарних ринків, але і їхні мотиви, передусім, політичні [30].

Проаналізувавши частку природної ренти у ВВП 144 країн світу, помітно, що для основної більшості країн (більше 100 країн) загальна природна рента становить до 10% ВВП (рис. 1), причому близько 100 країн характеризуються значенням в діапазоні 0–5%, і лише 6 країн мають показник, більший 30%: ДР Конго, Суринам, Кувейт, Ірак, Монголія, Конго.

Рис. 1. Розподіл країн світу за часткою земельної ренти природних ресурсів у ВВП
 Джерело: розроблено авторами

Моделювання процесів ресурсозалежності національних економік знайшло своє відображення у працях зарубіжних дослідників як щодо країн, які залежать від ресурсів, так і тих, які просто володіють ресурсами. У 1995 р. була опублікована праця Дж. Сакса і Е. Уорнера [31], в якій дослідники за результатами роботи прийшли до висновку: в країнах, де на початку 1970-х років (базовим обрано 1971 р.) частка сировинного експорту в ВВП була високою, в наступному періоді 1971–1989 рр. спостерігалися порівняно низькі темпи зростання ВВП; володіння ресурсами породжує бюрократичність системи, має негативний вплив на діяльність інститутів, ефективність управління, забезпечення гарантування прав власності. Ця праця отримала продовження у дослідженнях економістів. На якості інститутів, але з інших позицій, акцентують Х. Мехлум, К. Моєн і Р. Торвік, які за результатами економетричного дослідження прийшли до висновку, що ресурсна забезпеченість країни вже об'єктивно спричиняє негативний вплив на темпи економічного зростання, однак не можна стверджувати, що всі країни, багаті на ресурси, є бідними країнами. У роботі було встановлено позитивний взаємозв'язок між ресурсами та інститутами, включаючи верховенство права, відтак увагу акцентовано на побудові сильних та ефективних інституцій [32].

Гіпотеза про «ресурсне прокляття» тестується дослідниками на предмет не лише економічного зростання, а й зокрема бідності. У своєму дослідженні вчені приходять до висновку, що видобуток ресурсів та корупція посилюють бідність, тоді як демократія і економічна свобода її зменшують [33].

Разом з тим, існують і критичні дослідження «ресурсного прокляття». Як приклад можна назвати роботу [34], в якій автори назвали цей ефект ілюзорним або уявним, та прийшли до висновку, що багатство природними ресурсами (на прикладі нафти) позитивно впливає на темпи зростання ВВП в довгостроковій перспективі, акцентуючи увагу на проблемах вибору показників,

що характеризують вплив ресурсного чинника. На цьому аспекті акцентує і Т. Гільфасон, обґрунтовуючи подвійний вплив ресурсів на економічне зростання [35].

Тобто, володіння ресурсами стає для країни благом, якщо в ній сформовано сильний інституційний базис, відповідно працюють економічні інститути, що є певною гарантією подальшого економічного зростання. Якщо мова йде про глобальність індустрії видобутку природних ресурсів, то інтеграція країн до неї, особливо багатих на ресурси, повинна б забезпечувати їм високі позиції на світових ринках. У такому випадку, якщо створено ділове середовище в країні, привабливе в тому числі й для іноземного інвестора, та внутрішня політика реалізується на укріплення конкурентоспроможних позицій країни на світовому ринку, можна говорити про ефективність управління ресурсами. Побудована кореляційна матриця за результатами кореляційного аналізу вказує на відсутність зв'язку між загальною рентою природних ресурсів (% ВВП) та індексом конкурентоспроможності та індексом ведення бізнесу 142 країн світу, натомість, закономірно, що існує тісний зв'язок між вказаними індексами (рис. 2).

Variable	Correlations				
	Means	Std.Dev.	Глоб. індекс конкурен.4.0	Заг. рента природ. ресурсів (% від ВВП)	Індекс ведення бізнесу
Глоб. індекс конкурен.4.0	54,91197	21,09216	1,000000	-0,413377	0,755054
Заг. рента природ. ресурсів (% від ВВП)	6,54231	9,01606	-0,413377	1,000000	-0,437648
Індекс ведення бізнесу	64,86479	12,90495	0,755054	-0,437648	1,000000

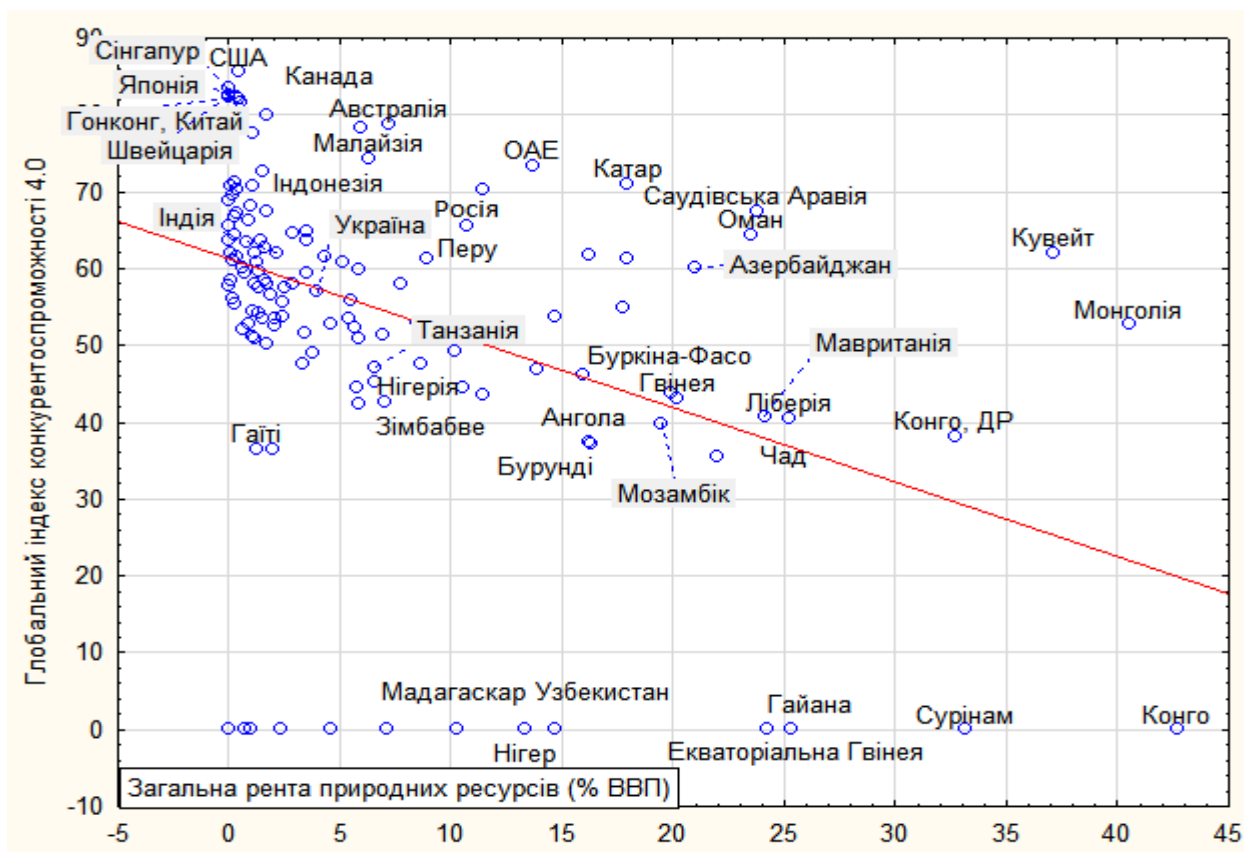
Рис. 2. Кореляційна матриця зв'язків між загальною рентою природних ресурсів (% ВВП) країн світу та показниками конкурентоспроможності й ведення бізнесу

Джерело: розроблено авторами

Визначення позиціонування країн за координатами [загальна рента природних ресурсів (% ВВП); глобальний індекс конкурентоспроможності] дає підстави для наступних висновків: володіння ресурсами та висока частка загальної ренти природних ресурсів у ВВП не є причиною високої конкурентоспроможності країн, так само як невисока її частка не є стримуючим чинником для підвищення рівня конкурентоспроможності. Такі країни, які представляють інтерес з позицій нашого дослідження, поділилися на три групи: ті, в яких рента природних ресурсів до 15%, 15–30%, більше 30%. Однак, є країни, в яких рента не більша 10%, але вони займають лідируючі позиції за рівнем конкурентоспроможності (наприклад, США, Австралія, Канада та ін.). Зімбабве має приблизно однакову частку ренти у ВВП з Австралією, але зовсім різні конкурентні позиції (рис.3). Заслугує на увагу приклад Ботсвани [36], яка є певним винятком щодо проявів і «голландської хвороби», і «ресурсного прокляття»: частка ренти природних ресурсів у ВВП становила у 2018 р. 1% і це, зважаючи на те, що країна є одним із лідерів у видобутку алмазів.

Інститутом управління природними ресурсами (неприбутковою організацією, метою якої є допомога країнам у запровадженні ефективного управління природними ресурсами, забезпечення прозорості видобувних галузей, орієнтація використання природних ресурсів на забезпечення добробуту) [37] розраховується Індекс управління ресурсами (Resource Governance Index) для країн світу, на які припадає більше 80% світового обсягу нафти, 75% газу, 70% міді. Цей індекс дає змогу оцінити рівень управління країнами нафтогазовою і гірничодобувною промисловістю та включає три компоненти: реалізація власності (використання ресурсного потенціалу), управління доходами, сприятливе середовище та 14 підкомпонентів. Значення індексу свідчить про наступне:

- менше 30 – в країні практично відсутні умови, щоб забезпечити вигоди для населення від видобутку природних ресурсів, а основні вигоди існують для державної еліти та кількох компаній;
- 30-44 – прийняті мінімальні заходи з управління ресурсами;
- 45-59 – в країні є позитивні аспекти в управлінні природними ресурсами, які можуть принести певні вигоди для населення, однак, малоймовірно, що вони будуть значимими;
- 60-74 – в країні застосовуються практичні заходи, але вони потребують удосконалення, а вигоди населення від видобутку природних ресурсів є ймовірними;
- більше 75 – законодавча база і практичні заходи забезпечують вигоди населення від видобутку природних ресурсів [38].

Рис. 3. Позичування країн у координатах [загальна рента природних ресурсів (% ВВП); глобальний індекс конкурентоспроможності]

Джерело: розроблено авторами

У 2017 р. експертами було проведено оцінювання цих підкомпонентів та сформовано рейтинг 89 країн. Усі країни із значенням індексу більше 75 характеризуються діючою законодавчою базою, практичними кроками уряду щодо використання природних ресурсів для забезпечення переваг для населення: Норвегія, Чилі (тільки ця країна увійшла в лідери за гірничодобувною промисловістю, всі інші – за рахунок нафти і газу), Об'єднане Королівство, Канада; далі йдуть країни із значенням індексу 60–74, серед яких: Австралія, Колумбія, Індонезія, Монголія, Ботсвана, Мексика та ін.; до країн, в яких присутні певні позитивні зрушення, однак існують і серйозні проблеми в управлінні, було віднесено (значення 45–59): Буркіна-Фасо, Гана, Південноафриканська республіка, Нігер, Малі, Замбія, Танзанія, Сьєрра-Леоне, Росія (за управлінням нафтою і газом), Україна та ін.; у четверту групу країн із значенням індексу 30–44 та характеристикою «погано» (прийняті мінімальні процедури з управління ресурсами) увійшли: Ліберія, ДР Конго, Гвінея, Лаос, Бангладеш та ін.; п'ята група «дуже погано» із значенням індексу менше 30 включала такі країни: Зімбабве, Еритрея, Мадагаскар (рис. 4).

За результатами дослідження Resource Governance Index-2021 відбулися суттєві зміни у позиціях окремих країн та покращення ними значення індексу. Так, за управлінням нафтою і газом у першу групу перейшли Гана, Колумбія, у цій же групі вперше з'явився Сенегал, у другу групу за розвитком гірничодобувної промисловості перемістилися Гана, Гвінея. Поява Сенегалу у рейтингу із показником 82 є наслідком ефективної політики держави впродовж останніх років, адже за усіма підкомпонентами він отримав високі показники (наприклад, за управлінням доходами – 95 зі 100). Щодо гірничодобувної промисловості, то значення індексу для Сенегалу становило 75. Незважаючи на те, що продовжується розробка законодавчої бази, яка регламентує розвиток гірничодобувної промисловості, розвідок нафтових і газових родовищ, за даними звіту встановлено наступні чинники, які сприяли високому рейтингу Сенегалу: інтеграція в практичну площину механізмів прозорості податкової системи, зрозуміла практика розподілу фінансових потоків та управління платежами, відкритість процедури видобутку корисних копалин, ін. [39].

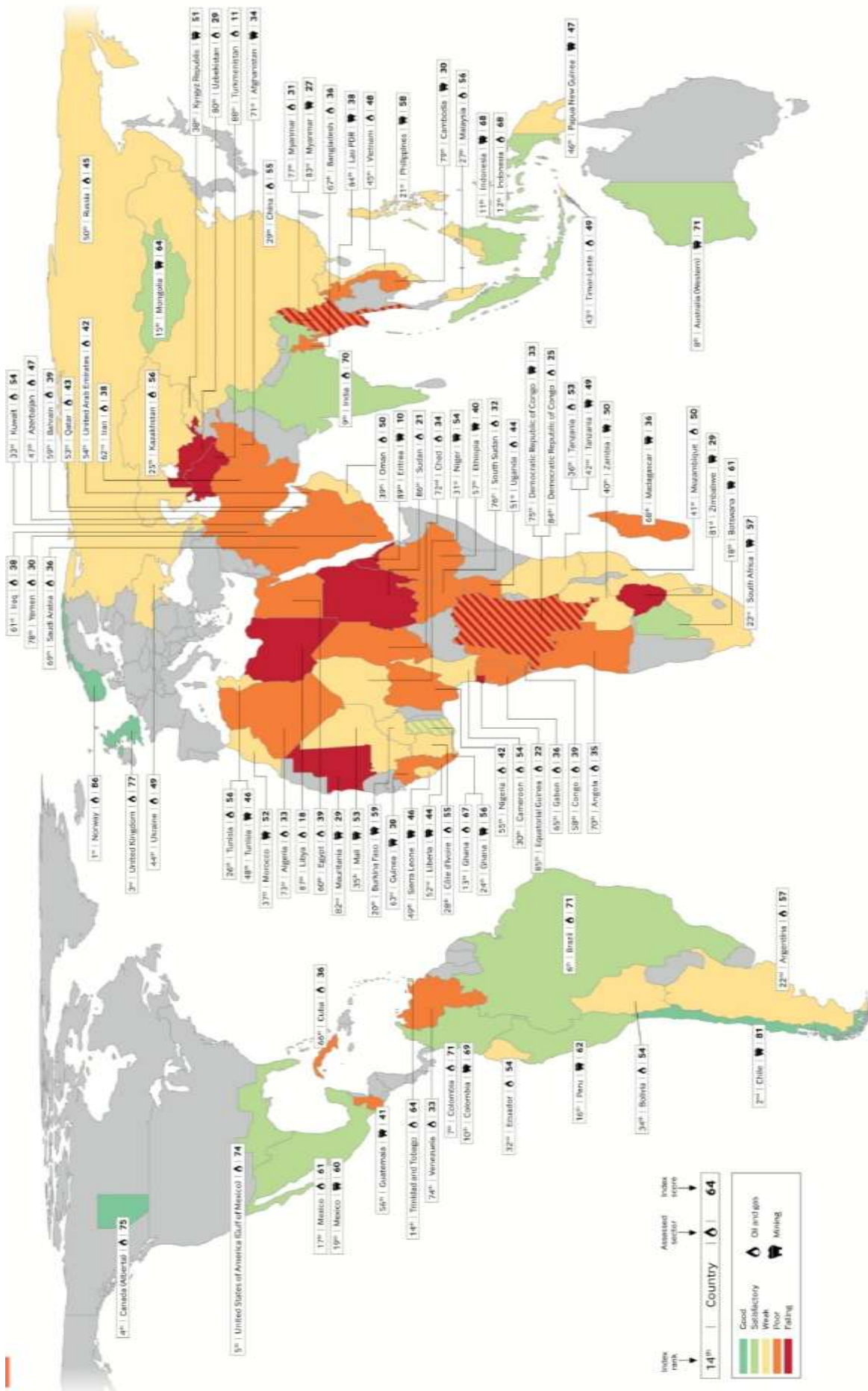

Рис. 4. Мапа країн світу та їх позиції за Індексом управління ресурсами, 2017 р.
 Джерело: [38]

Володіння запасами природних ресурсів не означає лише використання, а й ефективне управління. Орієнтація на сировинний експорт в умовах інтенсивного розвитку науково-технічного прогресу, впровадження інновацій, зростання частки високотехнологічних товарів у торгівлі окремих країн змушує країни враховувати зовнішньоторговельні шоки при проведенні макроекономічної політики та забезпеченні конкурентоспроможності національних економік. Світова практика підтверджує важливість врахування впливу експортної орієнтації на внутрігалузеву структуру економіки та інноваційність розвитку, формування сприятливого бізнес клімату.

Висновки з проведеного дослідження. Сировинні економіки на сучасному етапі обирають різні способи інтеграції у глобальний простір, залежно від їхньої залежності від світогосподарських процесів, не обмежуються лише видобутком природних ресурсів, а й залученням у глобальні ланцюги доданої вартості. Національні економіки, зорієнтовані виключно на експлуатацію природних ресурсів, не можуть тривалий час зберігати міцні позиції на ринку, адже ресурси мають здатність виснажуватися. За таких умов структура ринку визначається невеликою кількістю учасників, які мають не лише природні поклади, але й технологічні переваги, здатні задовольнити запити кінцевих споживачів. Без сумніву, світова торгівля товарами та послугами постраждає ще більше через затяжну пандемію, причому саме торгівля послугами та сировинними товарами буде вразливішою, бо нездатна буде відновитися у короткий період. Разом з тим, потребує часу відновлення ланцюгів доданої вартості та позицій країн в них, але це може стати і поштовхом для їх економічного зростання, наприклад, через створення міжгалузевих кластерів, перегляд законодавчої бази та інвестиційного середовища всередині країни, легалізація внутрішнього ринку, технічна модернізація тощо. Тому все частіше мова повинна йти про переформатування структури національних економік, щоб забезпечити не лише зростання доходів за рахунок експортної сировинної орієнтації, а й посилення конкурентоспроможності на світовому ринку за рахунок несировинних галузей, зменшення їхньої вразливості до зовнішніх викликів.

Література

1. Лук'яненко Д. Г. Глобальна економічна інтеграція : монографія. Київ : ТОВ «Національний підручник», 2008. 220 с.
2. Резнікова Н. В. Ризики сировинної орієнтації країн у процесі досягнення економічного зростання. 2018. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/download/3421/3095 (дата звернення: 20.10.2021).
3. Aliyev R. Determinants of the Choice of Exchange Rate Regime in Resource-Rich Countries. *CERGE-EI Working Papers*. 2014. No. 527. P. 1-36.
4. Булатова О. В. Потенціал розвитку трансконтинентальної інтеграції. *Журнал європейської економіки*. 2014. Т. 13. № 3. С. 248-272.
5. Козюк В. В. Монетарна автономія та цінова стабільність у сировинних економіках. *Фінанси України*. 2018. № 7. С. 7-26.
6. Corden W. Max, J. Peter Neary Booming sector and de-industrialisation in a small open economy. *The economic journal*. 1982. № 92.368. P. 825-848.
7. Krugman P. The narrow moving band, the Dutch disease, and the competitive consequences of Mrs. Thatcher: Notes on trade in the presence of dynamic scale economies. *Journal of Development Economics*. October 1987. Vol. 27. Issues 1–2. P. 41-55.
8. Филипенко А. С. Экономическая глобализация: истоки и результаты. Москва : Экономика, 2010. 511 с.
9. Швиданенко О. Новітня парадигма глобалізації: світоцілісність чи альтернативи розвитку?. *Міжнародна економічна політика*. 2005. № 2(3). С. 5-28.
10. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Пер. з англ. В. Старка. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.
11. Гидденс А. Судьба, риск, безопасность. *Thesis*. 1994. Вып. 5. С. 38-52.
12. Стігліц Дж. Глобалізація та її тягар / Пер. з англ. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2003. С. 37.
13. Кравчук Н. Асиметрії і дисбаланси глобального розвитку: ідейно-теоретичні та фундаментальні основи дослідження. *Міжнародна економічна політика*. 2011. № 1-2(14-15). С. 170-210.
14. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України : моногр. / А. Крисоватий, Є. Савельєв та ін ; за наук. ред. проф. А. Крисоватого і Є. Савельєва. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. С. 31-218.
15. Луцишин З. О. Современные проблемы финансовой глобализации: вызовы, риски, инновационные сдвиги и лидерство. *Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna*. Бельско-Бяла, Польша, 2016. С. 4-7, 61-84, 151-184.
16. Сохацька О. Новий порядок на світовому фінансовому ринку: післякризові проекти і реалії. *Журнал європейської економіки*. 2010. № 1. С. 97.

17. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / пер. с англ. Москва : ООО "Издательство АСТ", 2002. 669 с.
18. Юрій С. Новий світовий економічний порядок: історія, теорія, напрямки формування. *Журнал європейської економіки*. 2009. № 4. С. 358-365.
19. Хантингтон С., Тоффлер Э. Столкновение цивилизаций / пер. с англ. Москва : ООО "Издательство АСТ", 2003. 603 с.
20. World Economic Outlook, April 2020. International Monetary Fund. URL: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april2020?utm_source=uxnews&utm_medium=desktop&utm_referrer=https%3A%2F%2Fyandex.ru%2Fnews (дата звернення: 20.10.2021).
21. Level of GDP per capita and productivity. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). URL: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=54563#> (дата звернення: 20.10.2021).
22. Wessner C. W., Wolff A. Wm. Rising to the Challenge: U.S. Innovation Policy for Global Economy. Washington, DC : The National Academies Press, 2019. P. 26.
23. Scott Pegg. Is there a Dutch disease in Botswana? *Resources Policy*. March 2010. Volume 35. Issue 1. P. 14-19. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301420709000373?via%3Dihub> (дата звернення: 20.10.2021).
24. Auty R. M. Sustaining Development in Mineral Economies: The Resource Curse Thesis. London : Routledge, 1993. 284 p.
25. Dauvin Magali, Guerreiro, David. The paradox of plenty: a meta-analysis. *World Development*. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/304321512_The_Paradox_of_plenty_A_Meta-Analysis (дата звернення: 20.10.2021).
26. Duruigbo E. The Global Energy Challenge and Nigeria's Emergence as a Major Gas Power: Promise, Peril or Paradox of Plenty. *Geo. Int'l Envtl. L. Rev.* 2008-2009. Vol. 21. P. 395.
27. Langton M. The resource curse: new outback principalities and the paradox of plenty. *Griffith Review*. 2010. № 28. URL: https://www.researchgate.net/publication/233990385_Langton_M_The_Resource_Curse_Griffith_Review_ed28 (дата звернення: 20.10.2021).
28. Bhattacharyya Sambit, Hodler Roland. Natural resources, democracy and corruption. *European Economic Review*. May 2010. Volume 54. Issue 4. P. 608-621. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0014292109001135> (дата звернення: 20.10.2021).
29. Bates Robert, Paul Collier. The Politics and Economics of Policy Reform in Zambia. *Political and Economic Interactions in Economic Policy Reform* / ed. Robert Bates and Anne Krueger. Oxford, UK : Cambridge, Mass. : Blackwell, 1993. 481 p.
30. Ross Michael. The Political Economy of the Resource Curse. *World Politics*. 1999. Vol. 51. no. 2. P. 297-322. URL: https://www.researchgate.net/publication/235737580_The_Political_Economy_of_the_Resource_Curse (дата звернення: 20.10.2021).
31. Jeffrey D. Sachs, Andrew M. Warner. Natural Resource Abundance and Economic Growth. NBER Working Paper no. 5398. Cambridge, MA, 1995. 47 p. URL: <http://www.nber.org/papers/w5398> (дата звернення: 20.10.2021).
32. Mehlum H., Moene K., Torvik R. Institutions and the Resource Curse. *The Economic Journal*. January 2006. Vol. 116. Issue 508. P. 1-20. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-0297.2006.01045.x> (дата звернення: 20.10.2021).
33. Apergis Nicholas, Katsaiti Marina-Selini. Poverty and the resource curse: Evidence from a global panel of countries. *Research in Economics*. June 2018. Volume 72. Issue 2. P. 211-223. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1090944317302636> (дата звернення: 20.10.2021).
34. Alexeev Michael, Conrad Robert. The Elusive Curse of Oil. *The Review of Economics and Statistics*. 2009. Vol. 91. Issue 3. P. 586-598.
35. Gylfason T. The International Economics of Natural Resources and Growth (CESifo Working Paper No. 1994). Munich, CESifo Group, 2007. 20 p. URL: <http://www.cesifo-group.de/portal/pls/portal/docs/1/1187642.pdf> (дата звернення: 20.10.2021).
36. Pegg Scott. Is there a Dutch disease in Botswana? *Resources Policy*. March 2010. № 35(1). P. 14-19. URL: https://www.researchgate.net/publication/46497681_Is_there_a_Dutch_disease_in_Botswana (дата звернення: 20.10.2021).
37. What We Do. The Natural Resource Governance Institute. URL: <https://resourcegovernance.org/about-us/what-we-do> (дата звернення: 20.10.2021).
38. Resource Governance Index 2017. URL: <https://resourcegovernance.org/analysis-tools/publications/2017-resource-governance-index> (дата звернення: 20.10.2021).
39. Senegal. Resource Governance Index 2021. URL: <https://resourcegovernanceindex.org/publications-data> (дата звернення: 20.10.2021).

References

1. Lukianenko, D.H. (2008), *Hlobalna ekonomichna intehtratsiia* [Global economic integration], TOV "Natsionalnyi pidruchnyk", Kyiv, Ukraine, 220 p.
2. Reznikova, N.V. (2018), *Ryzyky syrovynnoi oriientsii krain u protsesi dosiahnennia ekonomichnoho zrostannia* [Risks of raw material orientation of countries in the process of achieving economic growth], available at: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/download/3421/3095 (access date October 20, 2021).
3. Aliyev R. (2014), "Determinants of the Choice of Exchange Rate Regime in Resource-Rich Countries", *CERGE-EI Working Papers*, no. 527, p. 1-36.
4. Bulatova, O.V. (2014), "The potential for transcontinental integration", *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, vol. 13, no. 3, pp. 248-272.
5. Koziuk, V.V. (2018), "Monetary autonomy and price stability in commodity economies", *Finansy Ukrainy*, no. 7, pp. 7-26.
6. Corden, W. Max and J. Peter, Neary (1982), "Booming sector and de-industrialisation in a small open economy", *The economic journal*, no. 92, pp. 825-848.
7. Krugman, P. (1987), "The narrow moving band, the Dutch disease, and the competitive consequences of Mrs. Thatcher: Notes on trade in the presence of dynamic scale economies", *Journal of Development Economics*, October, Vol. 27, Issues 1–2, pp. 41-55.
8. Filipenko, A.S. (2010), *Ekonomicheskaya globalizatsiya: istoki i rezultaty* [Economic globalization: origins and results], Economics, Moscow, Russia, 511 p.
9. Shvydanenko, O. (2005), "The latest paradigm of globalization: world integrity or alternatives to development?", *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no. 2(3), pp. 5-28.
10. Shumpeter, Y.A. (2011), *Teoriia ekonomichnoho rozvytku: Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsykladu* [Theory of economic development: Research of profits, capital, credit, interest and economic cycle], Vydavnychiy dim "Kyievo-Mohylianska akademiia", Kyiv, Ukraine, 242 p.
11. Giddens, A. *Sudba, risk, bezopasnost* [Fate, risk, safety], *Thesis*, Issue 5, pp. 38-52.
12. Stihlits, Dzh. (2003), *Hlobalizatsiia ta yii tiahar* [Globalization and its burden], Vyd. dim "KM Akademiia", Kyiv, Ukraine, p. 37.
13. Kravchuk, N. (2011), "Asymmetries and imbalances of global development: ideological, theoretical and fundamental foundations of the study", *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no.1-2(14-15), pp. 170-210.
14. Krysovaty, A. and Saveliev, Ye. (2014), *Novyi svitovyi ekonomichnyi poriadok ta hlobalni vyklyky dlia Ukrainy* [New world economic order and global challenges for Ukraine], TNEU, Ternopil, Ukraine, pp. 31-218.
15. Lutsyshyn, Z.O. (2016), *Sovremennyye problemy finansovoy globalizatsii: vyzovy, riski, innovatsionnyye sdvigi i liderstvo* [Modern problems of financial globalization: challenges, risks, innovative shifts and leadership], Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna, Belsko-Byala, Bielsko-Biala, Poland, p. 4-7, 61-84, 151-184.
16. Sokhatska, O. (2010), "A new order in the global financial market: post-crisis projects and realities", *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, no. 1, p. 97.
17. Toffler, E. (2002), *Metamorfozy vlasti* [Metamorphoses of power], OOO "Izdatel'stvo AST", Moscow, Russia, 669 p.
18. Yurii, S. (2009), "The new world economic order: history, theory, directions of formation", *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, no. 4, pp. 358-365.
19. Khantington, S. and Toffler, E. (2003), *Stolknoveniye tsivilizatsiy* [Clash of Civilizations], OOO "Izdatel'stvo AST", Moscow, Russia, 603 p.
20. World Economic Outlook, April 2020. International Monetary Fund, available at: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april2020?utm_source=yxnews&utm_medium=desktop&utm_referrer=https%3A%2F%2Fyandex.ru%2Fnews (access date October 20, 2021).
21. Level of GDP per capita and productivity. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), available at: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=54563#> (access date October 20, 2021).
22. Wessner, W. and Wolff, A. Wm. (2019), *Rising to the Challenge: U.S. Innovation Policy for Global Economy*. Washington, DC : The National Academies Press, pp. 26.
23. Scott, Pegg. (2010), Is there a Dutch disease in Botswana? *Resources Policy*. March. Volume 35. Issue 1. P. 14-19, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301420709000373?via%3Dihub> (access date October 20, 2021).
24. Auty, R.M. (1993), *Sustaining Development in Mineral Economies: The Resource Curse Thesis*. Routledge, London, 284 p.
25. Dauvin, Magali and Guerreiro, David (2016), The paradox of plenty: a meta-analysis. *World Development*, available at: https://www.researchgate.net/publication/304321512_The_Paradox_of_plenty_A_Meta-Analysis (access date October 20, 2021).

26. Duruigbo, E. (2008-2009), The Global Energy Challenge and Nigeria's Emergence as a Major Gas Power: Promise, Peril or Paradox of Plenty. *Geo. Int'l Envtl. L. Rev.*, Vol. 21, p. 395.
27. Langton, M. (2010), The resource curse: new outback principalities and the paradox of plenty, *Griffith Review*, no. 28, available at: https://www.researchgate.net/publication/233990385_Langton_M_The_Resource_Curse_Griffith_Review_ed28 (access date October 20, 2021).
28. Bhattacharyya, Sambit and Hodler, Roland (2010), Natural resources, democracy and corruption. *European Economic Review*. Volume 54, Issue 4, p. 608-621, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0014292109001135> (access date October 20, 2021).
29. Bates, Robert and Paul, Collier (1993), The Politics and Economics of Policy Reform in Zambia. *Political and Economic Interactions in Economic Policy Reform*. Cambridge, Mass, Blackwell, Oxford, UK, 481 p.
30. Ross, Michael (1999), The Political Economy of the Resource Curse. *World Politics*, Vol. 51, no. 2, pp. 297-322, available at: https://www.researchgate.net/publication/235737580_The_Political_Economy_of_the_Resource_Curse (access date October 20, 2021).
31. Jeffrey, D. Sachs and Andrew, M. Warner (1995), Natural Resource Abundance and Economic Growth. NBER Working Paper no. 5398. Cambridge, MA, 47 p., available at: <http://www.nber.org/papers/w5398> (access date October 20, 2021).
32. Mehlum, H., Moene, K. and Torvik, R. (2006), Institutions and the Resource Curse. *The Economic Journal*. January, Vol. 116, Issue 508, pp. 1-20, available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-0297.2006.01045.x> (access date October 20, 2021).
33. Apergis, Nicholas and Katsaiti, Marina-Selini (2018), Poverty and the resource curse: Evidence from a global panel of countries. *Research in Economics*. June, Volume 72, Issue 2, P. 211-223, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1090944317302636> (access date October 20, 2021).
34. Alexeev, Michael and Conrad Robert, (2009), The Elusive Curse of Oil. *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 91, Issue 3, pp. 586-598.
35. Gylfason, T. (2007), The International Economics of Natural Resources and Growth (CESifo Working Paper No. 1994), CESifo Group, Munich, 20 p., available at: <http://www.cesifo-group.de/portal/pls/portal/docs/1/1187642.pdf> (access date October 20, 2021).
36. Pegg Scott (2010), Is there a Dutch disease in Botswana? *Resources Policy*. March, № 35(1), P. 14-19, available at: https://www.researchgate.net/publication/46497681_Is_there_a_Dutch_disease_in_Botswana (access date October 20, 2021).
37. What We Do. The Natural Resource Governance Institute, available at: <https://resourcegovernance.org/about-us/what-we-do> (access date October 20, 2021).
38. Resource Governance Index 2017, available at: <https://resourcegovernance.org/analysis-tools/publications/2017-resource-governance-index> (access date October 20, 2021).
- Senegal. Resource Governance Index 2021, available at: <https://resourcegovernanceindex.org/publications-data> (access date October 20, 2021).